

Hassas Konular

Türk Dünyası: Kazançlarımız, Meselelerimiz, Hedeflerimiz ve Fırsatlarımız¹

F. Sema Barutcu Özönder*

8 Ocak 2016

“Dünya” sözcüğü esasen üzerinde yaşadığımız gezegenin özel adıdır. Ama hepimiz bütün dil topluluklarının bu sözcüğü, bu özel anlamı yanında onunla ilişkili pek çok anlam için de kullandığını bilmekteyiz.

Bir dilci için “dünya” sözcüğü bir milletin bu dünyaya ve bu dünyayı merkezine alarak başka dünyalara ilişkin soyut-somut bütün kavramsallaştırmalarını yüzeye çıkarabildiği en önemli yetisi dili ile sınırlandırılarak söylendiğinde de, geçerli bir değer yüklenmiştir. Dolayısıyla bir **dil dünyası**, iletişim yeterliğine sahip konuşurların oluşturdukları dünyalarıdır. İletişim yeterliği bir dilin gramerleşmiş cümlelerinin hepsini yetkin bir biçimde bilme demek değildir sadece, kime ne söyleneceğini ve her hangi belirli bir durumda uygun olarak nasıl söyleneceğini de kapsar². Bu, bir dil topluluğunda değişkelerin, diyalektlerin veya stillerin ve onlar arasındaki seçimi idare eden kısıtlamaların da var olduğu anlamına gelmektedir.

Bir iletişim yeterliğinin yapısındaki türlenmeyi, çeşitlenmeyi en iyi açıklayan değişkenlerden, bağımsız değişkenlerden biri kültürdür. Kültür rol ilişkilerini, değerleri ve buna benzer şeyleri içine alarak toplumsal örgütlenmeyi şarta bağlayan bir sembolik düzenin kurallı dizgesidir. Böylece kültürün bir sosyal/toplumsal düzenin temeli olduğunu söyleyebiliriz. Bu, toplumsal düzenin faillerinin sosyal eylemlere ve şeylere (*entite* için) anlam kattıkları kültürlerini, kalıplaşmış konuşma ve kalıplaşmış eylemleri yoluyla yasalastırdıklarını da gösterir. Böylece biz dilin kültürün bir ifadesi, kişinin veya daha geniş olarak bir toplumun dünya görüşünü haber veren bir ifadesi olduğu sonucuna ulaşıyoruz³. Bir toplum dil bilimci “dil bir kültürün dizinidir” der. Bu “dil kültürel gerçekliği dışa vurur/somutlaştırır” diyerek de ifade edilmiştir. Bu durumda **Türk dil dünyası** dediğimizde bir **Türk kültür dünyasına** da işaret etmiş oluyoruz.

Böylece, dilin yalnızca bir iletişim aracı olarak iş görmediği ortamlarda, dilin ve kültürün, birbirlerinden bağımsız düşünülemez iki millet inşa edici olduğu sonucu ortaya çıkıyor ki, aynı dil ve kültür dünyasını paylaşanların oluşturduğu bu dil ve kültür topluluğuna biz tarihten alıp getirdiği ortak, üst adları ile **Türk milleti** diyeceğiz.

Mekânsal olarak bakıldığında bir dil ve kültür dünyası, aynı bir dili konuşanların ve aynı bir kültürü yaşayanların doğal sınırlarını çizen bir değer üstlenir ki, 20. yüzyılın Türkleri bu ortak dil ve kültür mekânına kısaca “**Türk dünyası**” diyorlar ve bu terim bugün bir ucu Lena’ya öbür ucu Tuna’ya uzanan bir hat arasında kalan geniş coğrafyada, bir kısmı kendi bağımsız devletlerinde, hâlâ büyük bir kısmı da başka devletlerin egemenlikleri altında, kalıcı yurtlarında hayat süren Türklerin yer-suyunu karşılıyor.

Bu açıdan Modern Türklerin 20. yüzyılın son yirmi yılının sonlarında, kurdukları her ortak kuruma ve yaptıkları her resmî toplantıya bilerek veya bilmeden dillerini merkeze alarak vermiş oldukları her adlandırma, ister uluslar arası politik düzlemin yüklemek istediği, isterse de ad verenlerin çekinceleri, kaçınmaları açısından olsun, hedeflenenin ötesine geçerek gerçek anlamına doğal bir biçimde oturuyor. Frankofon gibi ‘Türk dilli’=‘Türkofon’ şeklindeki bir kullanımı boşa çıkarıyor. Nitekim son yıllarda koloniyal dünyanın dilsel sonucu olan Frankofon gibi ‘Türk

¹ I. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu (18-21 Mart 2014, Niğde) açılış konuşması metnindedir.

² Bkz. M. Saville-Troike, *The Ethnography of Communication: An Introduction*, Oxford: Blackwell, 1982, 22.

³ M. Saville-Troike, *a.e.*, s. 11.

dilli'='Türkofon' şeklindeki bir kullanım ısrarının öğretiliştirinin, doğal ve tarihsel olanın hakikatine karşı durmanın yetersizliğinin daha çok fark edilmeye başlandığını görüyoruz.

Bu çerçevede ortak tarih, dil, kültür gibi milleti millet yapan unsurların sıralanarak ilişki ve işbirliklerinin güçlendirilmesini, iş'de birliği hedefleyen Türk devlet ve topluluklarını bir çatı altında toplayan kurum ve kuruluşlar, son 20 yılın Türk Dünyası'nın önemli bir kazancı iken, çoğumuzun bildiği burada ayrıntılandırmayacağımız temkinli olma gibi geçersiz bir gerekçeye sığınan kaygı ve çekincelerin sonucu olarak Türk dünyasının çatı kurumları değeriindeki kurum ve kuruluşlarda kalan adlandırmalar bir mesele olarak varlığını sürdürüyor.

Bir kaç örnek adlandırma:

Türkçe Konuşan Devletler Devlet Başkanları Zirveleri (1992 Ankara Zirvesinden beri), 2010'dan itibaren **Türk Konseyi Zirveleri**. Bu zirvelerin bir sonucu olarak **Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi** (Türk Konseyi – TDİK) RKT:16 Eylül 2010, İstanbul. Kurucu Üye ülkeler: Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye, Türkmenistan.

Türk Dili Konuşan Ülkeler Kültür Bakanları Daimi Konseyi - Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSOY) KT: 12 Temmuz 1993 Almatı, fakat 16-17 Ekim 2009 Bakü 26. Dönem Toplantısında TÜRKSOY'un açılımı "Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı" olarak değiştirilmiştir. Ev sahibi ülkesi Türkiye Cumhuriyeti; Resmi dili Türkçe, yönetim merkezi Ankara. Üye ülkeler: Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye, Türkmenistan; Gözlemci üye ülkeler: Rusya Federasyonu'na bağlı Altay Cumhuriyeti, Başkurdistan Cumhuriyeti, Hakas Cumhuriyeti, Saha (Yakut) Cumhuriyeti, Tataristan Cumhuriyeti, Tıva Cumhuriyeti ile Moldova Cumhuriyetine bağlı Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Türk Konseyi bünyesinde).

Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA): (Türk Konseyi bünyesinde).

Türk Dili Konuşan Ülkeler Yazarlar Birliği (KT: 18 Şubat 2014, Union of Authors of Turkic Speaking Countries).

fakat **Türk Akademisi, Türk İş Konseyi de** (Türk Konseyi bünyesinde).

Gerçekten, bu saydıklarım Türk dünyasının son 20 yılda kurduğu çatı kuruluşları ile kurumsallaşma açısından takdire şayan yolda ilerlediğini söyletebilmektedir. Ancak kavram ile sözcük arasındaki doğrudan ilişkiyi bilen bir dilci Türkolog olarak bir kez daha derim ki, **Türk dünyası'nın** idarecilerinin içeriği iyi niyetli olmakla birlikte, bu şekli doğruyu yansıtmayan adlandırma seçimleri Türk dünyasının bütün aslı ve doğal üyeleri tarafından yadsınmaktadır. Bizce bu yadsıma her platformda Türk dünyasının bilgin-okur-yazar-çizerleri tarafından dile getirilebilmeli, Türk dünyasının doğru ve iyi niyetli bu türden işleri için doğru terimlerin, sözcüklerin seçilip kullanımı özendirilmeli, ve hayatın her alanına uzanacak kullanım sıklığı yüksek bir literatürün biriktirilmesine gayret edilmelidir. Bu birikim, hâldeki bilgin-okur-yazar-çizer-konuşurların Türk dünyasının gelecek kuşaklarına bırakacakları canlı mirasa kazandıracakları nitelik açısından önemlidir.

Zira, bu türden adlandırmalardaki ısrar, Türklerin yalnızca içinde erittiklerine bakarak amalgamasyondan ibaret bir topluluk oldukları ve hatta Türk diye bir ırkın olmadığı şeklindeki söylemi cesaretlendirmekten öteye geçmeyecektir. Bu hususu hiç küçümsememeli, şekle bakmamalı diye önemsemezlik edilmemelidir. Bunda ısrar, devletli millet olma şuuruna ve bilgisine 3000 yıldan beri sahip bu "Türk" adlı topluluğun doğal üyelerinin ortak istikbal beklentilerini zayıflatabileceği gibi, zaman içinde üyelerinin bir büyük topluluğa aidiyetin sağladığı moral güç ve prestiji de değersizleştirebilecektir.

Bugün Türklüğün yarısına yakını, bağımsız Türk devletleri dışında batıdan doğuya doğru sıralarsak, bütün Balkan ülkeleri, Moldova, Ukrayna, RF, Suriye, Irak, İran, Afganistan, ve Çin gibi çeşitli devletlerin vatandaşlığında ve fakat kendi tarihsel yurtlarında yaşamaktadırlar. İran ve Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan Türk soylu nüfus 65-70 milyona yakındır. Diğerleri ise, 25-30 milyonluk, belki daha fazla bir nüfusu tutmaktadır. Onları şöyle de tanımlayabilirdim: Bu gün İran'da 40 milyona yakın Selçuk Bey'in torunları yaşarken, Doğu Türkistan'da 30 milyona yakın, belki de fazla Karahan'ların torunları vardır. Hiç bir tedbir alınmazsa, dillerini kaybetme noktasına gelmiş Sarı

Uygurlar, içlerinde Ötüken Uygur kağanlığının kağan sülalesi Yağlakar ile Çingiz Hanın *altun uruğu*'nun ana soyu Konguratları saklayanlardır. Altay, Tuva ve Hakas Cumhuriyetlerinde yaşayanlar ise, Modern Türklerin ana kütlesinin en eski yurtlarının bekçiliğini yapmaktadırlar. Kazan Süyümbike'nin, Ufa Yulay Batur'un oğullarının yurduudur. Devam edebilirim. Kulağa hoş geliyor.

Kabul etmek gerekir ki, bağımsız Türk dünyasının son 20 yılda kurduğu çatı kuruluşların biri; TÜRKSOY dışında, ki bunda da ancak bir kısmı gözlemci üye ülke statüsündedir, hiç birinde bu Türk topluluklarının varlıkları temsil edilmediği gibi, bu kurumlar, onların içinde buldukları durum ve karşı karşıya oldukları sorunlarla ilgili resmî düzeyde hiç bir bilgiye sahip değildir. Oysa, Türk dünyasının çatı kuruluşlarının üstlenmesini beklediğimiz en önemli sorumluluklardan biri bağımsız Türk devletleri dışında başka devletlerin vatandaşı statüsünde kendi ana yurtlarında yaşayan Türk topluluklarının temsiliyetini sağlayabilmesi ve bu çatı kurumların bu 'Türk dilli' toplulukların her tür evrensel insan hukukuna göre durumlarını uluslar arası toplumda sağlam bir biçimde ortaya koyabilmesidir. Bu çatı kurumları kuranların büyük bir kısmının, yine son 20 yılda eski Sovyet alanında ad değişikliği ile diriltilmeye çalışılan yeni bağlayıcı kurumsal birlikler ile bütün Asya kıtasının geleceğinin inşasını hedefleyen daha geniş katımlı ve dünya ölçeğindeki birliklerin gözlemci olarak da artık yer aldığı sosyal, siyasal ve ekonomik oluşumların⁴ da kurucu üyeleri oldukları dikkate alındığında, böyle kurumlardaki müstakil temsiliyetlerin sağlayacağı fırsatlar kadar Türk Dünyası perspektifinin ortaya konabileceğine dair bir iradenin gösterilebilmesi elbette beklenmelidir. İşte o noktaya gelindiği zaman, bu çatı kurumlar uluslar arası alanda işlevselliğini ve uluslar arası geçerliliğini kazanabilecektir.

Zira Türk Dünyası yalnızca Asya kıtasının kalbi değildir. Sınır uçları Avrupa'nın içlerine kadar uzanır. Onun tarihî coğrafyasının verdiği bu özelliği Dünyamızın geleceğini de belirleyecek kadar hayatî bir değere sahiptir.

Dünya, son yirmi yılını, geleceğine hükmetmek isteyen devletlerin ve toplumların çoğu çoktan çöplüğe atılmış, moral ve ahlakî ilkeleri değil yalnızca, tarihin nasıl ve neye göre işlediğini, ilerlediğini hiçe sayan proje uygulamalarıyla, denemeleriyle geçirmiştir.

Proje uygulama alanlarının, Türk Dünyasının da içinde olduğu alanlar olduğunu tekrarlamaya gerek yoktur. Yeni güzergâhların da ilavesiyle "İpek Yolu"nun yeniden inşası projesinin modern çağın türlü "ipekleri"nin bu yollarla taşınması keyfiyetinden başka bir şey olmadığını söylemek de bir yenilik değildir. Burada bizim için önemli olan Türk Dünyasının, iştah kabartan zengin kaynaklarının akışının sağlanacağı bir yoldan ibaret olmadığını nasıl gösterileceği, bu zengin kaynaklara sahip olanların açık dünyaya bunu nasıl idrak ettirebileceği meselesidir. Bu mesele, ancak Türk Dünyasının yalnızca bir zengin kaynaklar dünyası olmadığı, önce bu kaynaklara sahip olanlar tarafından idrak edildiğinde çözülecektir.

Bugün insanı da kaynak olarak gören bir düzenin hüküm sürdüğü bir dünyada yaşıyoruz. Moda terim: İnsan kaynakları. Oysa kaynak, kullanım değeriyle sınırlanan bir şeydir. Kullanım değerini tüketen, yitiren kaynak değersizleşir, kullanımdan kalkar. Günümüzün sömürme zihniyetini belirleyen, siyasetinin merkezine oturan anlayış tam da budur. Bu anlayışın ve buna bağlı bir siyasetin sarmalına girecek bir Türk Dünyası iştah kabartan zengin doğal kaynaklarıyla, "küresel dünyamızın" yeni çatışma alanları olmaya da adaydır.

Dünyanın bir yarısının, kaynaklarıyla zengin öbür yarısı üzerinde, Afganistan'ın ve Irak'ın işgali ile başlayan ve devletlerin ve milletlerin kaderlerini etkileyen sürecin içinde yaşıyoruz. Dünyanın bu tarafında çatışma alanlarına kısa zaman aralıklarıyla yenilerinin eklendiğini görüyoruz. Irak'ta, Suriye'de Türk Dünyasının canlı bir parçası Türkmenler de dâhil, kaderleri aslında yalnızca birbirlerine bağlı olan bölge halkları sürecin yalnızca kullanılacak bir unsuru olarak işlev gördüler.

⁴ Bağımsız Devletler Topluluğu; Avrasya Gümrük Birliği; Avrasya Ekonomik Birliği; Şanghay İş Birliği Örgütü; Asya'da Karşılıklı İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA) vb.

Şimdi sormalı, Türk Dünyasının bu çatı kuruluşları bu çerçevede hangi ortak söylem ve siyaseti belirlediler? Suriye’de ve Irak’ta 7 milyonu aşan bir Türk nüfusunun varlık mücadelesi içinde olduklarından 300 milyonluk Türk Dünyasından kaç kişi haberdar?

Kırım’ın konumu Rusya devletinin kendi güvenliği ve menfaati için ne kadar vazgeçilmezse, hem Kırım’ın hem de Kıbrıs’ın konumunun aynı derecede yalnızca Türkiye için değil, bütün Türk Dünyasının istikbali ve menfaati için vazgeçilmez değerde olduğunu Kırım’da 16 Martta yaşananlardan sonra mı görmemiz gerekiyor?

Tarihsel Türk yurdu Kırım’da yaşananların, eski Sovyetlerin başka hangi bölgelerinde denenebileceğine dair bir öngörümüz var mı acaba?

Tarihsel Türk yurdu Karabağ ve işgal altındaki Azerbaycan toprakları ile ilgili olarak çatı kuruluşlarımızın Türk Dünyası menfaatine olarak Dünyaya yüksek ve kararlı bir sesle ilan ettiği siyaseti var mıdır?

Bağımsız Türk devletlerinin topraklarında yaratılabilecek fiilî durumlar için çatı kuruluşlarımız hangi ortak tedbirleri geliştirebileceklerini düşünmüşlerdir?

İkisi de aynı bir milletin canlı parçası olan ve aynı bir tarihsel vatan toprağı üzerinde artık bağımsız olarak hüküm süren Kırgız’la Özbek’in arasını açan nedir?

Son 20 yılın yeni kuruluşları; Şanghay İş Birliği Örgütü ve Asya’da Karşılıklı İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı’na (CICA) kurucu üye olan devletlerimiz Doğu Türkistan’da her geçen gün daha da ağırlaşan ortamı bu örgütlerin gündemine taşımayı düşündüler mi? Doğu Türkistan’ın tarihî Türk yurdu olduğunu 300 milyonluk Türk Dünyasının kaçısı biliyor?

Bütün bu sorular, aslında Türk Dünyasının bütününe kavrayarak yakın gelecekte dünya gündemine oturmaya aday sorunlarının varlığına dair yalnızca bir değinmedir.

Ancak bu soruları soranlara şu cevabı belli soruyu da elbette sormak gereklidir: Bir çeyrek yüzyıl önce bu çatı kuruluşları muhatap alarak bu sorduklarımızın kaçını sorabilirdik ki? Hiç birini.

Bütün mevcut sorunlarıyla birlikte, bir çeyrek yüzyılın sonunda bağımsız Türk devletlerinin hür iradeleriyle bir araya gelerek kurdukları ve her geçen daha işlevsel ve etkin hâle gelen Türk Dünyasının ortak çatı kuruluşlarını baha biçilmez bir kazanç olarak görüyorum. Ortaklığını pekiştirip güçlendiren, karşılıklı saygı ve güveni eksiksiz sağlayan, eşitlikçi bir tutumu hâkim kılan, karar alma mekanizmalarının sürekliliğini önemseyen ve buna göre de daimî çalışma organları hâlinde iş gören kurumlarımızın varlığı Türk Dünyasının sorunlarının çözümünde gerçekten işe yarayacaktır. Bunun için de bugün Türk Dünyasının bağımsız yarısının her zamankinden daha çok istikrar ve huzur ortamına ihtiyacı vardır.

*Prof.Dr. F. Sema Barutcu Özönder, KÖKSAV Bşk.

KÖKSAV E-Bülteni, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAV) tarafından çıkarılmaktadır. KÖKSAV bağımsız ve bağlantısız, günlük siyasî konumu olmayan bir kurumdur; merkezine Türkiye ve Türk dünyasını alarak araştırmalarını ulusal ve uluslar arası sosyal, siyasî ve stratejik konulara yoğunlaştırır, araştırma ve incelemeler yapar. Dolayısıyla, bu yayında ifade edilen bütün görüşler, değerlendirmeler ve varılan sonuçlar yalnızca yazarlarına aittir.

© 2017, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı. Bütün hakları saklıdır.